

Warszawa, 1 marca 2016 roku

Urząd Miasta Stołecznego Warszawy
Prezydent Miasta Stołecznego Warszawy
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie
Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków

LIST OTWARTY

w sprawie ochrony dziedzictwa powojennego modernizmu

Od ponad dwóch dekad obserwujemy, jak w Warszawie niszczone są wartościowe dzieła powojennego modernizmu autorstwa polskich architektów, urbanistów, architektów wnętrz, malarzy i rzeźbiarzy. Zostały one wysoko ocenione nie tylko przez im współczesnych, ale także tych, którzy pozbawieni bagażu politycznych obciążeń oceniają ich spuściznę z perspektywy czasu, z odpowiednim dystansem. Dziś odkrywamy ponadczasową wartość obiektów powstałych w epoce historycznie zamkniętej, zarówno politycznie, artystycznie, jak i pod względem warunków ekonomicznych i sposobu prowadzenia inwestycji. Czas uświadomić sobie, że fakt ten, według obowiązującej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jest jednym z kluczowych kryteriów wpisu do rejestru zabytków.

Po wyburzonym w 1996 roku kinie „Moskwa” pozostały dzisiaj tylko dwie rzeźby lwów, które inwestor „wspaniałomyślnie” wkomponował w nowy obiekt gigantycznej kubatury. Autorami nieistniejącego budynku byli Stefan Putowski oraz Kazimierz Marczewski. Wspólnie projektowali oni także obiekty warszawskiej „Bellony”, które dzisiaj zagrożone są niemal doszczętnym zniszczeniem, co jest wynikiem niewłaściwego wpisu do rejestru zabytków, obejmującego jedynie trzy ściany elewacyjne. Rozpoznawalna seria czterech kin warszawskich projektu Mieczysława Pipreka nie jest traktowana logicznie i konsekwentnie. Dawna „Stolica” (dzisiaj „Iluzjon”) została wpisana do rejestru zabytków i należycie wyremontowana, ale już kino „W-Z” zostało zamknięte i wyburzone, a działka po nim do dzisiaj pozostaje niezagospodarowana. Nie istnieje już także idealnie wpasowane w kontekst kino „Skarpa” projektu Zygmunta Stępińskiego, zastąpione apartamentowcem. Tuż przed wpisem do rejestru zabytków inwestor pospieszenie wyburzył interesujący pod względem konstrukcyjnym budynek kina „Praha” projektu Jana Bogusławskiego, co jest zarówno dowodem na opieszałość służb konserwatorskich, jak i notoryczne wykorzystywanie luk prawnych przez inwestorów, zainteresowanych wyłącznie maksymalizacją zysków z inwestycji.

W 2006 roku zburzono „Supersam” projektu zespołu architektów i inżynierów pod kierownictwem Jerzego Hryniewieckiego, z wnętrzem dekorowanym przez Hannę i Gabriela

Rechowiczów. Był to obiekt o wybitnych walorach estetycznych oraz o wyjątkowej w skali światowej konstrukcji dachu, docenionej i podziwianej również za granicami kraju. Rozbiórkę poprzedziły protesty społeczne oraz mgliste, lecz ostatecznie niezrealizowane, zapowiedzi przeniesienia budynku w inną lokalizację.

Ostatnie lata to kolejne rozbiórki budynków bez wątpienia ponadprzeciętnych. Epoka PRL i miniony czas powojennego modernizmu przyniosły Warszawie wiele skromnych gabarytowo pawilonów czy domów towarowych, które obecnie, z ekonomicznego punktu widzenia, przynoszą straty i pozornie niewykorzystaną przestrzeń. Jednakże to właśnie tego typu obiekty niosą największe wartości estetyczne, nierzadko także inżynierskie, ponieważ projektowano i realizowano je jako jednostkowe inwestycje, na które często przeznaczano większe środki, pozwalające na pełne zrealizowanie wizji architekta. Kulturowo i społecznie stanowią one świadectwo minionych czasów, których nie sposób odtworzyć. Zarzut braku autentyzmu, który po dziś dzień dotyka nawet warszawską Starówkę i Trakt Królewski, byłby tym bardziej uzasadniony w przypadku potencjalnych odbudów czy przenosin obiektów architektury powojennej i umieszczaniu ich w zupełnie nowych kontekstach, co zresztą w dzisiejszej rzeczywistości ekonomicznej byłoby zadaniem nie do zrealizowania.

Pawilon handlowy „Chemia” Jana Bogusławskiego i Bohdana Gniewiewskiego przy ul. Brackiej, który dzięki swojemu usytuowaniu nie zaburzał przebiegu ulicy, uległ niestety większej kubaturze, a tym samym większemu zyskowi z wynajmowanej przestrzeni wzniesionego w tym miejscu domu handlowego „Vitkac”. Ponadto, zniszczony budynek wyróżniał się znakomitą formą artystyczną – lekką, transparentną elewacją, płaskim dachem wystającym poza obrys budynku, unoszącym się na filigranowych podporach i wnętrzem uzupełnionym o abstrakcyjne malowidło ścienne autorstwa Anieli Bogusławskiej. Kolejny przykład to pawilon przy ul. Przekok Henryka Borowego i Andrzeja Kocięckiego, którego bryła przed rozbiórką była praktycznie niewidoczna pod przesadną ilością reklam i szyldów. Identycznie postąpiono z zaprojektowanym pod kierunkiem Zbigniewa Karpińskiego Spółdzielczym Domem Handlowym „Sezam”, będącym swego czasu integralnym elementem zespołu Ściany Wschodniej, o której dzisiaj w Warszawie nie myśli się całościowo. Oględziny prowadzonych prac rozbiórkowych rodzą zasadne pytanie, czy można ufać zapewnieniom inwestora o odpowiednim zabezpieczeniu ceramicznej okładziny, która ma zostać wykorzystana do dekoracji nowego budynku.

Problem ochrony powojennych realizacji dobitnie uwydatnia skandaliczny sposób „renowacji” i „przywracania oryginalnego kształtu” – jak zapewniał inwestor – dawnego CDT-u, późniejszego „Smyka”, projektu Zbigniewa Ihnatowicza i Jerzego Romańskiego. Rzekome błędy konstrukcyjne spowodowały, że z oryginalnego budynku pozostał jedynie niewielki fragment żelbetowego szkieletu, a zaprezentowane wizualizacje, w obliczu sposobu prowadzonych prac i braku rzetelnej informacji na temat faktycznego stanu oryginalnej tkanki, przestają być wiarygodne. Do tego stanu rzeczy kolejny już raz przyczynił się wpis do rejestru, który obejmował jedynie konstrukcję głównego budynku dawnego zespołu obiektów, składającego się przecież także z pawilonu delikatesów i biurowca.

Zainteresowanie architekturą powojennego modernizmu nie jest wynikiem jedynie badawczych zainteresowań garstki specjalistów. O trosce o powojenne dziedzictwo architektoniczne i artystyczne świadczą protesty przeciwko planom wyburzenia pawilonu meblowego „Emilia” projektu Mariana Kuźniara i Czesława Wegnera czy zmian zagospodarowania działki, na której

dzisiaj znajduje się pawilon mieszczący klub „Syreni Śpiew”. Właśnie te dwa obiekty, stanowiące obecnie ostatnie przykłady dobrej architektury pawilonowej w Warszawie, mają jeszcze szansę na uratowanie. O ich wartości *sensu stricto* nie świadczy jedynie dobra architektura czy rozwiązania konstrukcyjne. Z dzisiejszej perspektywy są one po prostu bezcennymi relikdami, jednymi z ostatnich obiektów w oryginalnym stanie, z pierwotnym wyposażeniem, których wartości architektoniczne i plastyczne nie zostały nigdy zaburzone pochopnymi przebudowami.

Zaniepokojeni nieodwracalnymi skutkami wieloletnich zaniedbań, zwracamy uwagę na brak wystarczających działań mających na celu ochronę dziedzictwa narodowego, tak ze strony władz Miasta Stołecznego Warszawy, jak i służb konserwatorskich. W rzeczywistości, oddanie deweloperom do ich pełnej dyspozycji wartościowych obiektów architektonicznych skutkuje zaniechaniem jakichkolwiek prac konserwatorskich, które stoją w naturalnej sprzeczności z rachunkiem ekonomicznym, jaki kieruje inwestorem. Ponadto, nieczęsto interwencje konserwatorskie *post factum* stają się jedynie zabiegiem o wymiarze PR-owym, pozorującym działania, które w istocie powinny zapobiegać niszczeniu zabytków i być podejmowane zawczasu.

Nie można pozwolić na to, aby państwo, naród, a przede wszystkim miasto, które utraciło tak wiele ze swojego dziedzictwa kulturowego podczas ostatniej wojny, traktowało z należytą uwagą jedynie rekonstrukcje i nieliczne, oryginalne przedwojenne zabytki, a kompletnie pomijało część dziedzictwa powstałą w wyniku projektowania i budowy miasta od zera po 1945 roku. Nie można pozwolić na to, aby w przypadku dziedzictwa powojennego, tych strat dokonywał podmiot, który faktycznie powinien mieć je w opiece i który jest za nie odpowiedzialny. W końcu, nie można też pozwolić na to, aby przyszłe pokolenia patrzyły na dorobek czasów powojennych tylko przez pryzmat przykładów architektury gorszej jakościowo, powstającej według projektów typowych, czy wynikających z niedoborów finansowych i materiałowych gospodarki poprzedniego ustroju. Najlepsze obiekty powojennego modernizmu powinny bezwzględnie zostać objęte opieką konserwatorską, gdyż tylko w taki sposób możemy zachować to, co w nich najcenniejsze – stosunek bryły do przestrzeni i sposób jej kształtowania – czego nie pozwolą nam doświadczyć nawet najwspanialsze zdjęcia archiwalne.

Apelujemy do władz Miasta Stołecznego Warszawy, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie oraz Biura Stołecznego Konserwatora Zabytków o podjęcie walki o ostatnie w Warszawie przykłady spuścizny architektonicznej i artystycznej epoki powojennego modernizmu. Byłoby niewybaczalną winą spóźnić i zaprzepaścić szansę na uratowanie tych kilku ostatnich obiektów, które w pełni zasługują na ochronę i uznanie ich unikalnej wartości.

My, podpisani niżej historycy architektury, historycy sztuki, architekci i konserwatorzy, warsawianie oraz mieszkańcy Warszawy, jesteśmy w pełni przekonani, że obecne działania, mające na celu opiekę nad architekturą powojenną są dalece niewystarczające, a potrzeba przedsięwzięcia kroków zmierzających do tego, aby taka opieka była pełna, rzetelna i gwarantująca faktyczną ochronę jest paląca.

Z wyrazami szacunku,

Stowarzyszenie **MIASTO JEST NASZE**
Towarzystwo Opieki nad Zabytkami oddział warszawski
inicjatywa **Tu Było Tu Stało**
oraz podpisani niżej sygnatariusze listu:

Paulina Adamczyk – Gabinet Rycin i Rysunków, Muzeum Narodowe w Warszawie
Marcel Andino Velez – Zastępca Dyrektora ds. Komunikacji i Rozwoju, Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie
Mikołaj Baliszewski – Zastępca Dyrektora Biblioteki Narodowej; członek Zarządu Stowarzyszenia Miasto Jest Nasze
dr hab. Barbara Banaś – Zastępca Dyrektora Muzeum Narodowego we Wrocławiu
dr hab. Waldemar Baraniewski – Wydział Zarządzania Kulturą Wizualną, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie
Hanna Benesz – Zbiory Dawnej Sztuki Europejskiej, Muzeum Narodowe w Warszawie
Sylwia Bielicka – Dział Edukacji, Muzeum Narodowe w Warszawie
dr hab. arch. Jerzy Bogusławski – Wydział Architektury Wnętrz, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie
Edyta Borkowska – dziennikarka
Karolina Breguła – artystka sztuk wizualnych
Agnieszka Czubak – Pracownia Konserwacji Rzeźby i Malarstwa na Drewnie, Muzeum Narodowe w Warszawie
Iwona Danielewicz – Zbiory Sztuki Polskiej do 1914 r., Muzeum Narodowe w Warszawie
Jacek Dehnel – pisarz
Anna Demska – Ośrodek Wzornictwa Nowoczesnego, Muzeum Narodowe w Warszawie
dr hab. Piotr Dobosz – Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Jagielloński
dr Monika Dolińska – Zbiory Sztuki Starożytnej i Wschodniochrześcijańskiej, Muzeum Narodowe w Warszawie
dr Magdalena Durda-Dmitruk – Instytut Edukacji Artystycznej, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej
Katarzyna Dziechciarz – Główny Księgowy, Muzeum Narodowe w Warszawie
prof. dr hab. Anna Firkowska-Mankiewicz – Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej
Anna Frąckiewicz – Ośrodek Wzornictwa Nowoczesnego, Muzeum Narodowe w Warszawie
Ewa Frąckowiak – Gabinet Rycin i Rysunków, Muzeum Narodowe w Warszawie
prof. dr hab. Czesława Frejlich – Wydział Form Przemysłowych, Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie; redaktor naczelna 2+3D
dr inż. arch. Piotr Gerber – Wydział Architektury, Politechnika Wrocławska
Agnieszka Gizińska – Koordynator ds. Wystaw, Muzeum Narodowe w Warszawie
prof. dr hab. Robert Gliński – reżyser; Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna im. Leona Schillera
Zuzanna Glińska – członek Stowarzyszenia Miasto Jest Nasze
Patrycja Głusiec – Dział Edukacji, Muzeum Narodowe w Warszawie
Janusz Gontarczyk – Dział Administracji i Inwestycji, Muzeum Narodowe w Warszawie
Zofia Gońda - Dział Edukacji, Muzeum Narodowe w Warszawie; członek Zarządu Stowarzyszenia Miasto Jest Nasze
Nicolas Gropierre – fotograf
Mariusz Grzelak – Muzeum Rzeźby im. Xawerego Dunikowskiego w Królikarni, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
Alicja Gzowska – Muzeum Rzeźby im. Xawerego Dunikowskiego w Królikarni, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
arch. Simone de Iacobis – Centrala
Dorota Ignatowicz-Woźniakowska – Główny Konserwator, Muzeum Narodowe w Warszawie
Izabela Iwanicka – Muzeum Plakatu w Wilanowie, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
dr Alicja Jagielska-Burduk – Kierownik Pracowni Prawa Ochrony Dziedzictwa Kulturowego, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Zuzanna Jamrozik – Dział Organizacji Wystaw, Muzeum Narodowe w Warszawie
Paweł Jaskanis – Dyrektor Muzeum Pałacu Króla Jana III Sobieskiego
dr hab. Grażyna Jurkowlaniec – Dyrektor Instytutu Historii Sztuki, Uniwersytet Warszawski
Wiesław Kaczmarek – Prezes Zarządu Głównego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami
prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Kadłuczka – Prezes Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków
Piotr Kibort – Gabinet Rycin i Rysunków, Muzeum Narodowe w Warszawie
Maja Kiesner – artystka sztuk wizualnych
Mariusz Knorowski – Muzeum Plakatu w Wilanowie, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
Beata Konarska – Konarska-Konarski Studio
Paweł Konarski – Konarska-Konarski Studio
Małgorzata Kochanowska – Zbiory Dawnej Sztuki Europejskiej, Muzeum Narodowe w Warszawie
Marek Konopka – b. Dyrektor Ośrodka Dokumentacji Zabytków
dr Kamil Kopania – Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Warszawski
dr Hubert Kowalski – Zastępca Dyrektora Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego; Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski
Ewa Kozik – Muzeum Rzeźby im. Xawerego Dunikowskiego w Królikarni, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
Katarzyna Kucharska-Hornung – Muzeum Rzeźby im. Xawerego Dunikowskiego w Królikarni, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
arch. Małgorzata Kuciewicz – Centrala
Karolina Kurant – Zbiory Sztuki Zdobniczej, Muzeum Narodowe w Warszawie
Maria Kurpik – Muzeum Plakatu w Wilanowie, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
Elżbieta Lewczuk – Biblioteka, Muzeum Narodowe w Warszawie

dr hab. Jakub Lewicki – Kierownik Katedry Konserwacji Zabytków, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
dr hab. Iwona Luba – Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Warszawski
Agnieszka Łabuszewska – Cafe Kulturalna
dr hab. Jadwiga W. Łukaszewicz – Instytut Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Anna Maciąga – Kierownik Administracyjno-Techniczny, Muzeum Rzeźby im. Xawerego Dunikowskiego w Królikarni, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
Anna Maga – Ośrodek Wzornictwa Nowoczesnego, Muzeum Narodowe w Warszawie
Magdalena Majchrzak – Dział Komunikacji i Programów Publicznych, Muzeum Narodowe w Warszawie
Maciej Marciniak – Dział Edukacji, Muzeum Narodowe w Warszawie
Stefan Mieleszkiewicz – Zbiory Sztuki Zdobniczej, Muzeum Narodowe w Warszawie
prof. dr hab. Katarzyna Mikocka-Rachubowa – Instytut Historii Sztuki, Polska Akademia Nauk
Anna Miller – Zbiory Sztuki Polskiej do 1914 r., Muzeum Narodowe w Warszawie
Hanna Moczorodyńska – Pracownia Konserwacji Ceramiki, Szkła i Metalu, Muzeum Narodowe w Warszawie
dr Monika Muszyńska - Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski; Stowarzyszenie Miasto Jest Nasze
dr Luiza Nader – Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Warszawski
Dorota Nowak – Pracownia Konserwacji Obiektów na Papierze, Muzeum Narodowe w Warszawie
Magdalena Nowak – Zbiory Sztuki Nowoczesnej, Muzeum Narodowe w Warszawie
Hanna Nowak-Radziejowska – Zastępca Dyrektora Wolskiego Centrum Kultury
Monika Ochnio – Zbiory Sztuki Polskiej do 1914 r., Muzeum Narodowe w Warszawie
Magdalena Olasińska – Muzeum Narodowe w Warszawie
Marianna Otmianowska – Kierownik Działu Edukacji, Muzeum Narodowe w Warszawie
Stefan Paruch – artysta sztuk wizualnych
Grzegorz Piątek – krytyk architektury, kurator
dr Magdalena Pinker – Zbiory Sztuki Orientalnej, Muzeum Narodowe w Warszawie
Dorota Pliś – Kierownik Pracowni Konserwacji Malarstwa na Płótnie, Muzeum Narodowe w Warszawie
Jacek Poniedziałek – aktor
arch. Wojciech Popławski – Dom Funkcjonalny; OP Architekten
dr Aleksandra Przegalińska-Skierkowska – Katedra Zarządzania Międzynarodowego, Akademia Leona Koźmińskiego
prof. dr hab. Andrzej Rachuba – Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, Polska Akademia Nauk; Prezes Towarzystwa Miłośników Historii
prof. dr hab. Andrzej Rottermund – b. dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie (1991-2015)
Marek Rubnikowicz – Dyrektor Muzeum Okręgowego w Toruniu; b. Generalny Konserwator Zabytków (2001-2002)
Anna Rudzińska – Gabinet Rycin i Rysunków, Muzeum Narodowe w Warszawie
Agnieszka Rumińska – redaktorka Bryła.pl; redaktorka naczelna Co jest grane 24
dr Piotr Rypson – Zastępca Dyrektora ds. Naukowych, Muzeum Narodowe w Warszawie
Ewa Solarz – kuratorka
Filip Spek – członek Stowarzyszenia Miasto Jest Nasze
Filip Springer – pisarz, fotograf
arch. Jan Strumiłło
dr hab. Aleksandra Sulikowska – Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Warszawski; Zbiory Sztuki Starożytnej i Wschodniochrześcijańskiej, Muzeum Narodowe w Warszawie
Weronika Szczawińska - reżyserka teatralna
arch. Jakub Szczęsny – Centrala
Jacek Szelegejd – Muzeum Plakatu w Wilanowie, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
dr hab. Paweł Śpiewak – Instytut Socjologii, Uniwersytet Warszawski
Jan Śpiewak – Radny Dzielnicy Śródmieście; Prezes Stowarzyszenia Miasto Jest Nasze
Bogna Świątkowska – Prezeska Zarządu Fundacji Bęc Zmiana
Bożena Tasarz – Muzeum w Nieborowie i Arkadii, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
Joanna Torchała – Muzeum Rzeźby im. Xawerego Dunikowskiego w Królikarni, oddział Muzeum Narodowego w Warszawie
dr hab. Tomasz Torbus – Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Gdański
dr Jarosław Trybuś – historyk sztuki
prof. dr hab. Wojciech Tygielski – Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Warszawski
prof. dr hab. Wojciech Włodarczyk – Prezes Stowarzyszenia Historyków Sztuki
Katarzyna Włodarska – redaktor naczelna artinfo.pl
dr hab. Katarzyna Zalasieńska – Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warszawski
Tadeusz Zielnicz – Dyrektor Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie; b. Generalny Konserwator Zabytków (1987-1995)
prof. dr hab. Antoni Ziemia – Zbiory Dawnej Sztuki Europejskiej, Muzeum Narodowe w Warszawie; Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Warszawski